
ТЕСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ: думки студентів щодо «Київської філософської школи» 1960–1980-х років

У листопаді–грудні 2014 року було проведено анкетне опитування студентів-магістрів другого року навчання в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка (КНУ) (9 опитуваних), Києво-Могилянській академії (КМА) (8) та Національному педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова (НПУ) (8). Опитування проводилося представниками самих закладів, відповіді студенти надавали за бажання анонімно.

1. Які філософські школи сучасності Ви можете назвати у світі?

Більшість опитуваних назвали радше різні напрямки, а не школи у сучасній філософії (найпоширеніші відповіді — феноменологія, герменевтика, постструктуралізм, екзистенціалізм, аналітична філософія, постмодернізм, неотомізм, прагматизм тощо). Лише одна людина (НПУ) назвала «Київську світоглядно-антропологічну школу», і ще одна (КМА) дала відповідь, яка прямо стосується суті питання: «Тартуська семіотична школа, Франкфуртська школа, Кіотська школа, Мельбурнська школа континентальної філософії».

Дехто взагалі відкинув можливість дати позитивну відповідь з різних причин КНУ (2), НПУ (1), КМА (1).

Загалом відповіді свідчать про відсутність сформованого уявлення про те, чим є наукова школа, зокрема, поняття філософської школи.

2. Яких представників «Київської філософської школи» Ви можете назвати?

Найчастіші відповіді — Володимир Шинкарук (17), Павло Копнін (15), Віталій Табачковський (7), Сергій Кримський (5), Мирослав Попович (4), Олександр Яценко (4), Ігор Бичко (4), Микола Тарасенко (3), Марія Злотіна (3), В'ячеслав Іванов (2), Іван Бойченко (2), Вілен Горський (2). Також у НПУ зустрічаються згадування представників «славної школи» Київської духовної академії (КДА) — особливо Сильвестра Гогоцького та Памфіла Юркевича.

Зазначмо, що в НПУ ніхто не згадував про О. Яценка, В. Тарасенка, І. Бойченка, В. Горського та І. Бичка, а в КНУ — про В. Табачковського, В. Іванова, В. Горського і М. Злотіну.

Мінімально представлені власні «інституційні» авторитети, тобто дослідники, які працювали і в Інституті філософії, і в навчальному закладі, до якого належать опитувані студенти. Так, в КНУ лише двічі згадали Миколу Тарасенка, а в КМА — Вілена Горського.

3. У чому специфіка трактування світогляду представниками «Київської філософської школи»?

Таку специфіку найчастіше пов'язували з антропологією та гуманізмом. Однак доволі багато відповідей вказують також на практичну спрямованість філософування «КФШ» загалом, особливо — у зв'язку з дослідженнями світогляду. Зазначається також наявність екзистенційної тематики, досліджень цілісності світу та особливої взаємної причетності людини і світу. У відповідях магістрів НПУ акцентується увага на тому, що дослідження світогляду уможливило надання філософії київського кола власне українського характеру — увага до людської суб'єктивності, через впливи проблематики серця, врахування особливої емоційності, почуттєвості (на протигагу раціональності). У відповідях магістрів КМА наявне широкое тлумачень світогляду в «КФШ»: від впливу природознавства і марксизму — до методології науки.

Типовими виявилися відповіді не стільки змістовні, скільки за шаблоном, підказаним запитанням (щодо антропологічного спрямування). Найменш виразні та змістовні відповіді на питання щодо світогляду у магістрів КНУ, однак лише тут згадано про вплив німецького ідеалізму на «КФШ».

4. Чи можна назвати цю школу антропологічною і чому, якщо так?

Переважає більшість відповідей або позитивні загалом, або ж стосуються визнання антропологічної спрямованості КФШ, наявності в ній якщо не класичної антропології, то антропологічної проблематики. В КНУ, однак, декілька магістрів категорично проти, інші — частково погоджуються, однозначно «за» — лише троє.

Там, де відповіді більш змістовні, магістри визнають радше супутню з антропологічною, переважно гуманістичну проблематику.

5. Чи можна вважати, що «Київська філософська школа» запропонувала свою версію гуманістичної філософії і, якщо так, то в чому відмінні риси цього гуманізму?

Загалом відповіді позитивні — найбільше (практично без винятків) гуманістичний характер КФШ підтримують магістри КМА, майже без винятків — НПУ, тоді як у КНУ половина опитуваних не погодилася з наявністю власної версії гуманізму у КФШ.

Змістовні позитивні відповіді пов'язували гуманізм КФШ з орієнтацією на особливий підхід до дослідження духовності, з плюралістичністю філософування, впливом попередньої вітчизняної філософії, дехто (з КМА) — з протиставленням західній філософській традиції. Негативні відповіді не було аргументовано.

6. Які вітчизняні філософи попередніх століть, на Вашу думку, своїми ідеями і якими саме могли вплинути на формування «Київської філософської школи»?

Найчастіше відповіді пов'язані з іменами Григорія Сковороди (більшість), Памфіла Юркевича (половина відповідей), Тараса Шевченка (меншою мірою), згадують загальний вплив КМА та КДА. Згадується також особлива рецепція вітчизняними філософами німецької класичної філософії та марксизму.

Ім'я Сковороди згадується не лише найчастіше, але й аргументовано. Загалом же маємо доволі невиразні уявлення про можливі впливи.

7. Чи наявний зв'язок між діяльністю Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (Університетом Святого Володимира), Києво-Могилянською академією та Інститутом філософії — у минулому і зараз?

Переважає більшість опитуваних визнають безсумнівний зв'язок у сучасній ситуації, зумовлений, передусім, спільними науковими проектами (зокрема, конференціями) та певною спільністю викладацьких кадрів.

У минулому впливи більшою мірою мали частковий характер і інколи (на думку магістрів КМА) нагадували «естафету».

Помітна певна нереалізованість контактів на рівні студентів та аспірантів — більшість магістрів згадують зв'язки між викладачами. Тільки у КНУ згадали про можливість переходу студентів з одного закладу в інший — очевидно, на прикладі наявності вихованців КМА у магістратурі КНУ. Загалом, якщо у минулому такі зв'язки були слабкі, то їхнє посилення більшість пов'язують з інституційним розвитком викладання філософії у Києві за останні десятиліття незалежності. Зокрема, саме це зазначається окремими магістрами як підстава для розвитку спільного київського простору для філософування.

8. Яку роль взагалі, на Вашу думку, відіграють філософські об'єднання у формуванні філософської національної традиції — в Україні та у світі?

Абсолютна більшість опитуваних підтримують необхідність філософських об'єднань як умову філософування. Магістри НПУ звернули увагу на взаємозумовленість національної традиції філософування та наявності філософських об'єднань в Україні, магістри КНУ більше звертають увагу на емансипативні функції таких об'єднань (практично не згадуючи національ-

ну традицію), магістри КМА звертають увагу на необхідність *не-університетських*, міжнародних, неформальних об'єднань; зокрема, сучасне філософування у рамках національної традиції пов'язане з функціонуванням філософських товариств — Кантівського, Феноменологічного, Спілки дослідників модерної філософії тощо.

Відчутне прагнення магістрів до вільної філософської комунікації і готовність до творення неформальних філософських об'єднань як домінанта — лише один магістр (КМА) стверджував, що «світ філософських об'єднань та національних філософій вже завершився, і зараз маємо світ поодиноких філософів та численних дослідників філософії».

9. Якою мірою філософські знання продовжують передаватися від вчителя до учнів, як це було в античні часи?

Усі магістри визнають значне зменшення впливу вчителя на учня у філософії й пов'язують це з причинами, які можна так поняттєво узагальнити: технічні (більше різноманітних джерел інформації — від книг класиків до мережі Інтернет, аудіальні джерела доповнюються візуальними та ін.), відсутність потреби у незаперечному зовнішньому авторитеті (зміна загального соціального контексту), звуження функцій вчителя (зміни у філософській дидактиці — не стільки інформувати, скільки навчати технікам опанування філософських смислів).

Виникає двоїсте враження — прагнення виносити самостійні судження сполучаються нерідко з визнанням браку спілкування з досвідченими філософами не як джерелом інформації, цінностей чи смислів, а як з майстрами філософських «технологій» і «технік». Показово також, що деякі студенти переносять такі практики у майбутнє та звужують їх до рамок роботи над дипломом або дисертацією спільно з науковим керівником як до певної міри вчителем.

10. Чи передбачає функціонування філософської школи, на Вашу думку, обов'язкову постать вчителя чи нині можливі інші, наприклад, мережеві об'єднання у філософські школи?

Більшість опитаних схиляються до необхідності фігури вчителя для функціонування філософської школи, хоча й не в тому вигляді, як за античних часів — вчитель більш потрібний на початковому етапі (НПУ), він має бути більше лідером, аніж вчителем (НПУ), без авторитарності (КНУ), наукові школи мають перестати бути «кабінетною» філософією (КМА). Мережеві об'єднання перспективні, однак не як стихійні, але з певними модераторами (КНУ), визначеним напрямом досліджень (КМА) та колом компетентних учасників (КНУ, НПУ, КМА) задля успішного функціонування.

Видається знаковим розуміння одним з опитуваних (КМА), що будь-якій філософській традиції, у тому числі й вітчизняній «потрібно для встановлення певної більш стабільної позиції пройти все ж таки через етап шкіл», хоча й дещо дивним виглядає впевненість іншого опитуваного (теж з КМА), що «поступово відбуватиметься відхід від будь-яких об'єднань взагалі».

11. Чи відчуваєте Ви власну причетність до передання певної філософської традиції (не обов'язково на основі особистого спілкування, але також на підставі впливу на Вас певних значущих філософських текстів, життєвих прикладів філософування тощо)?

Більшість з опитуваних стримано поставились до визнання власної належності до певної філософської традиції. Найбільшу стриманість виявляють представники КМА — якщо й говорять про певну традицію, то лише щодо світових філософських течій. Більш оптимістично свою роль у переданні філософської традиції вбачають магістри КНУ, однак позитивні відповіді тут змістовно не розгорнуті (а двоє не відчувають цього взагалі). Найбільш впевнено свою причетність до філософської традиції зазначають магістри НПУ, нерідко посилаючись (без прізвищ) на своїх викладачів, яким багато чим завдячують.

Загальне враження добре передає вислів магістра КМА: «Відчуваю вплив, однак причетність ще не сформована». Загальне враження — недостатність належної готовності щось сприймати у своїй професії як покликанні, не лише від безпосередніх наставників, але й від світової класики. Якщо певні, нехай і розмиті уявлення про філософську традицію, філософські школи загалом та вітчизняні традиції і школи зокрема ще є, тобто наявні певні знання, то цінність традиції, спрямованість до збереження і роботи з наступними поколіннями філософів або відсутні, або надто абстрактні. Як зазначали кілька опитаних — їм ще рано про це говорити. В цій позиції відчувається не стільки нігілізм щодо традиції, скільки децю завищений рівень самокритики відносно рівня власної філософської зрілості.

Анкетне опитування щодо «Київської філософської школи» розкриває не лише ставлення випускників провідних центрів підготовки фахівців з філософії до КФШ, філософських шкіл загалом чи наставництва у філософії — воно розкриває рівень сформованості філософських запитів цих випускників. Якщо узагальнити матеріали анкетування, то складається враження, що у системі підготовки фахівців з філософії, причому в усіх залучених до опитування університетах, недостатньо опрацьовано ціннісно-мотиваційну складову філософської освіти.

З одного боку — незаперечною є наявність доволі високого рівня фахової підготовки з боку обсягу і якості навчального матеріалу. Однак філософська освіта передбачає не лише отримання глибоких і достатньо широких знань з історії філософії та системи сучасних філософських знань, але, передусім, формування чіткої філософської професійної і життєвої позиції випускника: він має не просто більш чи менш добре відчувати, що для нього значить філософія, але прийняти чітке рішення щодо цього. Без такої визначеності у цілях і цінностях філософської освіти проблематичним буде не лише навчання впродовж бакалаврату та магістратури (коли при вивченні кожної нової навчальної дисципліни доводиться спеціально чи стихійно, системно чи спорадично ставити це питання щодо даної дисципліни), але й, ізрештою, формування ба-

зових професійних та більш загальних компетенцій у бакалаврів та магістрів з філософії. Звісно, така визначеність не може виявлятися вже при вступі на філософський факультет — це коригується протягом усього навчання, та й усього філософського життя. Звісно, цього не можна надавати, а тим паче контролювати адміністративними розпорядженнями та документами. Але про її необхідність повинен знати кожен студент ще з перших днів свого професійного навчання — і працювати над пошуком відповідей щодо цілей і цінностей своєї власної філософської освіти.

У таких пошуках студент не має бути самотнім. Цей пошук може бути тим більш успішним, чим більше він включений до аналогічного пошуку свого філософського призначення серед його викладачів. Цей пошук має стати, перше, результатом самоорганізації філософських спільнот, їхньої визначеності щодо спільних науково-дослідницьких програм, власних здорових фахових та життєвих амбіцій, зрештою, результатом координації організаційних зусиль довкола творчих філософських проектів. Такі проекти мають об'єднувати професуру і студентство, представників різних університетів і різних країн — технічно для цього дедалі більше можливостей і дедалі менше ціннісних упередженостей та інституційних перешкод. Однак нічим не можна замінити необхідність спільного осмислення попереднього — позитивного і негативного — досвіду філософування як у світі, так і в Україні.